

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “ОСНОВИ ПРИРОДОЗНАВСТВА: ЗЕМЛЕЗНАВСТВО”

// Вестник Оренбургского государственного университета. – №11. – 2004. – С. 149 – 153.

11. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава: Довкілля-К., 2006. – 716 с.

12. Скрипак И.А. Интертекстуальность как категориальный признак современного научного дискурса / И.А. Скрипак // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2008. – № 74–1. – С. 450 – 453.

13. Соболев С.А. Особенности научного стиля изложения в немецкой лингвистической монографии: дисс. ... канд. филолог. наук: 10.02.04 / Соболев Сергей Александрович. – Москва, 2002. – 186 с.

14. Тимофеева Т.Н. Прецедентные феномены в англоязычных научных текстах экономической тематики: дисс. ... канд. филолог. наук: 10.02.04 / Тимофеева Татьяна Николаевна. – Тамбов, 2008. – 198 с.

15. Хомутова Т.Н. Интегральная теория научного текста / Т.Н. Хомутова. – Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Лингвистика. – 2011. – №22 (239). – С. 38 – 40.

16. Чепракова Т.А. Жанрово-стилистические и типологические характеристики научного текста: На материале текстов по лингвистике и литературоведению: дисс. ... канд. филолог. наук: 10.02.19 / Чепракова Татьяна Александровна. – Нальчик, 2003. – 148 с.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2015

УДК 378

Надія Хлонь, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “ОСНОВИ ПРИРОДОЗНАВСТВА: ЗЕМЛЕЗНАВСТВО”

У статті розглянуто формування професійної спрямованості майбутніх учителів, протиріччя цього процесу, виділені етапи професійної підготовки і запропонована структура процесу формування професійно-педагогічної спрямованості у майбутніх учителів під час вивчення навчальної дисципліни.

Ключові слова: процес, протиріччя, етапи розвитку, рівні розвитку, професійна підготовка, професійна спрямованість.

Табл. 1. Літ. 5.

Надежда Хлонь, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры теории и методики преподавания естественных дисциплин
Глуховского национального педагогического университета имени Александра Довженко

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ КУРСА “ОСНОВЫ ПРИРОДОВЕДЕНИЯ: ЗЕМЛЕВЕДЕНИЕ”

В статье рассмотрено формирование профессиональной направленности будущих учителей, противоречия этого процесса, выделены этапы профессиональной подготовки и предложена структура процесса формирования профессионально-педагогической направленности у будущих учителей при изучении учебной дисциплины.

Ключевые слова: процесс, противоречия, этапы развития, уровни развития, профессиональная подготовка, профессиональная направленность.

**Nadiya Khlon', Ph. D. (Pedagogy), Docent of Theory and Methods Teaching of Natural Sciences Department
Hlukhiv National Pedagogical University by O. Dovzhenko**

FORMING INTENDING TEACHERS' PROFESSIONAL READINESS IN THE PROCESS OF LEARNING THE COURSE “NATURAL SCIENCES BASICS: EARTH SCIENCE”

The article deals with forming the professional readiness of the intending teachers and the contradictions of this process; the stages of the professional training are defined and the structure of the process of the intending teachers professional and pedagogical readiness forming in the study of the course is suggested.

Keywords: process, contradictions, development stages, development levels, professional training, professional readiness.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема якості підготовки майбутніх фахівців посідає чільне місце у галузі вищої освіти у зв'язку з новими вимогами

сучасного суспільства. Однією з провідних вимог є підсилення ролі професійної спрямованості навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у

яких започатковано розв’язання даної проблеми. Різні аспекти проблеми професійної спрямованості досліджувалися багатьма вченими. Більшість науковців розглядають професійну спрямованість навчання як цілеспрямовану взаємодію викладача і студента, у процесі якої засвоюються знання, уміння і навички майбутньої професії.

Професійну спрямованість як принцип навчання розглядали В. Башарін, М. Берулава, О. Власенко, Р. Гуревич, О. Кудрявцев, М. Махмутов, Н. Ничкало та інші. М. Смільсон у своїх дослідженнях виділив структурні компоненти професійної спрямованості навчання. Опанувати спеціальністю по “висхідній спіралі”, тобто з першого курсу, запропонував К. Марквардт. Концепція професійно-педагогічної спрямованості навчання розкрита у роботах А. Мордковича. Результати наукових досліджень Н. Володіної, Г. Засобіної, Н. Кузьміної, Г. Томілової свідчать, що навчання майбутніх фахівців повинно мати професійну спрямованість.

Формування цілей статті. Основними загальними характеристиками будь-якого процесу є протиріччя, етапи, рівні розвитку і умови його протікання. Розгляду зазначених аспектів і змістові сторони процесу професійної підготовки майбутніх учителів присвячена стаття.

Виклад основного матеріалу дослідження. У філософській літературі поняття “процес” означає закономірну, неперервну зміну моментів розвитку [1]. Процес професійної підготовки студентів під час вивчення курсу “Основи природознавства: землезнавство” полягає у закономірному, послідовному, неперервному оволодіння ними знаннями, уміннями, навичками, необхідними для майбутньої роботи, у русі майбутнього педагога від засвоєння окремих елементів професійної підготовки до цілісної, взаємозв’язаної системи професійних знань, умінь, навичок.

Внутрішніми джерелами будь-якого процесу виступають протиріччя. Протиріччя – філософська категорія, яка виражає внутрішнє співвідношення тенденцій, сторін предмету чи процесу, які проникають одне в одне і одночасно заперечують одне одного. У кожному явищі є багато протиріч, тому для пізнання його сутності важливо виділити головні протиріччя [5].

На нашу думку, головне протиріччя, що визначає професіоналізацію навчання, полягає у невідповідності між досвідом, який мають майбутні педагоги, і вимогами, які висуває дійсність.

Розглянемо протиріччя за компонентами навчання (зміст, викладання, учіння).

Існує протиріччя між змістом зазначеного курсу і тим змістом, котрий є необхідним для високого рівня професійної підготовки студентів. Наступне протиріччя – між науково-предметною спрямованістю матеріалу і педагогічною діяльністю, для якої він призначений. Також існує протиріччя між знаннями, уміннями, навичками, які мають студенти, і тими, якими повинні оволодіти майбутні педагоги для успішної педагогічної діяльності.

Незадоволеність змістом, рівнем викладання змушує викладачів шукати шляхи виходу із ситуації, що склалася; змушує переглядати зміст, змінювати викладання з метою підсилення професійної спрямованості навчальної дисципліни. Студенти, у свою чергу, з’ясувавши важливість курсу для подальшої роботи, намагаються оволодіти необхідним професійним матеріалом.

Дослідження показують, що на різних етапах протиріччя наповнюються специфічним змістом.

На допрофесійному етапі визначальним виступає протиріччя між бажанням оволодіти педагогічною професією і недостатньою інформацією про неї. Для його розв’язання учень здійснює спроби самостійно набути знання про неї і оволодіти деякими уміннями.

Під час вивчення навчальної дисципліни у ВНЗ переважає протиріччя між попереднім досвідом і науковими знаннями, які набуваються у процесі засвоєння навчального матеріалу. Зазначене протиріччя вирішується за рахунок переоцінки попередніх знань і умінь з науково-педагогічної точки зору.

На етапі вивчення методики викладання навчальної дисципліни головним стає протиріччя між набутими знаннями, уміннями, навичками і труднощами їхнього застосування. Розв’язання цього протиріччя здійснюється під час вивчення методики викладання навчальної дисципліни, яка зв’язує розрізнені знання і уміння в єдину систему.

На педагогічній практиці визначальним стає протиріччя між рівнем знань, умінь і особливостями їх використання у різноманітних умовах педагогічної діяльності.

Таким чином, ми визначили головні протиріччя, які є рушійними силами процесу професіоналізації навчання.

З’ясовуючи особливості будь-якого процесу, необхідно зупинитися на характеристиці етапів його розвитку. Етапи – це відносно завершені, логічно взаємопов’язані і взаємоперехідні відрізки процесу, що характеризуються деякими якісними показниками.

Вважаємо, що процес професійної підготовки

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “ОСНОВИ ПРИРОДОЗНАВСТВА: ЗЕМЛЕЗНАВСТВО”

майбутніх учителів складний і багатоплановий. У ньому виділяються найбільш загальні періоди професійної підготовки: допрофесійний, період оволодіння професією і післядипломний, кожний з яких має свою специфіку [3; 4].

У зв'язку з тим, що досліджувався процес професійної підготовки студентів тільки під час вивчення однієї навчальної дисципліни, нами були виділені наступні етапи професійної підготовки: допрофесійний, етап вивчення даної дисципліни (“Основи природознавства: землезнавство”), етап вивчення методики викладання курсу “Людина і світ”, етап педагогічної практики. Кожен з виділених етапів має свої особливості.

Деякі загальногеографічні знання і уміння закладаються ще у процесі шкільного навчання. Головними джерелами формування професійних знань і умінь у цей період є: інтерес до уроків природознавства і географії, інформація з літературних джерел, радіо, телебачення, інтернету, самостійні спостереження за об'єктами живої і неживої природи, збір і складання колекцій ґрунтів, корисних копалин тощо.

Головний етап – етап вивчення курсу “Основи природознавства: землезнавство” на I курсі, під час засвоєння якого формуються основні професійні знання, уміння і навички. Цей етап включає лекції, практичні заняття і польову практику. Окрім того, частину необхідних знань і умінь майбутні учителі набувають, виконуючи самостійну роботу.

На етапі вивчення методики викладання курсу “Людина і світ” набуті знання і уміння закріплюються, конкретизуються під час вивчення питань формування і розвитку природничих понять у молодших школярів, форм організації навчального процесу, методів і прийомів навчання молодших школярів тощо.

Педагогічна практика – важливий етап у професійній підготовці майбутнього учителя, адже саме під час практики відбувається закріплення і перевірка отриманих знань, умінь і навичок.

Проведені дослідження стосувалися професійної підготовки учителя на етапі вивчення курсу “Основи природознавства: землезнавство”. Розглянемо цей етап детальніше.

Головний підхід у характеристиці процесу формування професійно-педагогічної спрямованості у майбутніх учителів полягає у виділенні етапів цього процесу у відповідності до завдання, яке на цьому етапі вирішується. Цей підхід характеризується тим, що етапи певною мірою можуть накладатися у часі. Початок одного етапу (наступного) може відбуватись на тлі розгортання або завершення попереднього. Таким чином, на

певних часових проміжках можливо вирішення декількох завдань.

Пропонуємо наступну структуру відповідного процесу.

I етап. Мотивація. Обґрунтування значимості певних професійних знань і умінь для майбутньої професії. Постановка мети оволодіння професійними знаннями, уміннями і навичками.

Мотивація – необхідний атрибут будь-якої діяльності, зокрема навчальної. Важливість мотивації у навчальній підготовці важко переоцінити. Функції мотивів, – за визначенням А. Леонтєва, – полягають у тому, що вони начебто “оцінюють” життєве значення для суб'єкту об'єктивних обставин і його дії, надають їм особистісного значення [2]. Тому на перше місце у процесі формування професійно-педагогічної спрямованості необхідно ставити мотиваційний компонент, який забезпечує розуміння студентами особистісної значущості знань, умінь і навичок для майбутньої професійної діяльності.

На цьому етапі викладачу необхідно розкрити значення навчальної дисципліни і необхідність її глибокого вивчення для викладання природничих дисциплін у початкових класах, показати, що без знань і умінь із землезнавства неможливо сформувати правильне уявлення про неживу природу у молодших школярів. Необхідно підкреслити студентам важливість не тільки теоретичних знань, а й практичних умінь щодо вивчення неживої природи. Результатом роботи на цьому етапі повинно стати усвідомлення студентами важливості навчальної дисципліни для майбутньої роботи.

II етап. Актуалізація попередньо набутого досвіду щодо формування професійних знань і умінь. Під час вивчення географії у загальноосвітній школі колишні випускники набули певних знань і умінь з вивчення неживої природи. Але частина знань і умінь виявляється засвоєною неглибоко або взагалі забутою. На етапі актуалізації досвіду необхідно з'ясувати, які знання і уміння є у студентів, для того, щоб у подальшій роботі спиратися на них. На цьому етапі доцільно провести анкетування і тестування студентів з метою встановлення набутих знань і умінь з географії з акцентом на знання і уміння, необхідні для викладання природничих дисциплін у початкових класах.

III етап. Формування і закріплення у студентів нових професійних знань і умінь. На лекціях, практичних заняттях, польовій практиці набуваються нові, необхідні для майбутньої роботи, знання, уміння і навички з дисципліни.

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ КУРСУ “ОСНОВИ ПРИРОДОЗНАВСТВА: ЗЕМЛЕЗНАВСТВО”**

IV етап. Систематизація і конкретизація землезнавчих знань і умінь у процесі вивчення методики викладання курсу “Людина і світ”. На цьому етапі отримані професійні знання і уміння поглиблюються. Студенти з’ясовують, які землезнавчі знання і уміння необхідно використовувати на конкретному шкільному уроці і як їх використовувати.

V етап. Використання і розвиток землезнавчих знань і умінь під час педагогічної навчально-залікової практики. Головною особливістю цього етапу є застосування набутих знань і умінь в умовах школи. Тільки на шкільних уроках можлива якісна перевірка знань і умінь майбутніх учителів.

VI етап. Аналіз результатів педагогічної практики. Метою етапу є з’ясування позитивного досвіду і недоліків у проведенні уроків, на яких вивчалась нежива природа, коригування відхилень у формуванні професійних знань і умінь.

VII етап. Оволодіння новими знаннями і уміннями під час вивчення природничих спецкурсів. Під час вивчення спецкурсів поглиблюються і розширюються деякі аспекти професійної підготовки студентів, пов’язані з питаннями екології, охорони оточуючого середовища. Так, під час вивчення землезнавства студенти набули певних екологічних знань і умінь, але, освоюючи відповідний спецкурс, вони більш детально вивчають особливості організації і проведення роботи з екологічної освіти і виховання молодших школярів.

VIII етап. Формування і систематизація професійно-педагогічних знань і умінь під час педагогічної практики на робочому місці учителя. Знання і уміння поглиблюються, відшліфовуються,

відпрацьовуються під час педагогічної практики на останньому курсі.

IX етап. Аналіз результатів педагогічної практики і визначення шляхів подальшого удосконалення професійно-педагогічних знань і умінь. На останньому етапі на основі аналізу педагогічної практики важливо визначити, над якими професійними знаннями і уміннями щодо вивчення неживої природи необхідно працювати у майбутньому з метою досягнення високого професіоналізму.

Наступною важливою характеристикою процесу формування професійно-педагогічної спрямованості є рівні розвитку професійних знань, умінь і спрямованості. Рівень знань, умінь і спрямованість – це показник їхньої сформованості, який виражається у ступені оволодіння педагогом певною системою знань і дій, зокрема – системою знань і умінь, які забезпечують необхідну професійно-педагогічну підготовку.

Під час дослідження були визначені рівні становлення професійно-педагогічної підготовки учителів початкових класів (табл. 1).

Коротко охарактеризуємо кожний рівень становлення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

1. Початковий рівень. Загальногеографічні знання і уміння, які мають майбутні учителі до початку вивчення курсу “Основи природознавства: землезнавство”. На цьому рівні говорити про професійну спрямованість ще немає підстав. У майбутніх учителів є тільки бажання оволодіти професією учителя і певний запас знань і умінь з географії і природознавства, професійно не зорієнтовані.

2. Перший рівень. Професійні знання і уміння,

Таблиця 1.

Рівні становлення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів

Рівень професійної підготовки	Період	Зміст підготовки Джерела знань і умінь
1	2	3
I. Початковий (допрофесійний)	Довузівський Початок I курсу	Інтерес до уроків природознавства і географії, література, радіо, телебачення, інтернет, самостійні спостереження
II. Перший	I курс	Лекції, практичні заняття, польова практика, самостійна робота з навчальної дисципліни “Основи природознавства: землезнавство”
III. Другий	III курс	“Основи природознавства: землезнавство”, “Методики викладання курсу “Людина і світ”, педагогічна практика у школі
IV. Третій	IV курс	“Методика викладання курсу “Людина і світ”, спецкурси з природничих дисциплін, педагогічна практика у школі

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “ОСНОВИ ПРИРОДОЗНАВСТВА: ЗЕМЛЕЗНАВСТВО”

набуті під час вивчення курсу землезнавства. Цьому рівню притаманне набуття під час лекцій, практичних занять, польової практики певних знань і умінь. Цей рівень характеризується чітким професійним спрямуванням. Студенти добре знають мету вивчення дисципліни, де і як будуть використані набуті знання і уміння.

3. Другий рівень. Професійні знання і уміння, розширені і уточнені при вивченні методики викладання курсу “Людина і світ”. Цей рівень характеризується конкретизацією знань і умінь, збагаченням новими знаннями і уміннями, набутими під час вивчення методики навчальної дисципліни. Спрямованість набуває нових рис, поглиблюється.

4. Третій рівень. Професійна підготовка, відкоригована під час педагогічної практики. Третій рівень є найвищим рівнем розвитку професійних знань, умінь і спрямованості у педагогічному університеті. Професійні знання і уміння пройшли перевірку шкільною практикою, виявлені недоліки у знаннях і уміннях, визначені засоби їх усунення.

Проаналізувавши виділені рівні, можна зробити висновок про те, що від початкового рівня до третього рівня відбувається підсилення професійної спрямованості. Особливо значний стрибок відбувається у межах першого рівня при вивченні курсу “Основи природознавства: землезнавство”. Під час навчання відбувається формування професійних знань, умінь, спрямованості, які наприкінці вивчення курсу мають значний об’єм. На наступних рівнях набуті знання і уміння удосконалюються. Чим “вищий” стрибок, який відбувається від початку до кінця першого рівня, тим вищий професіоналізм знань і умінь, набутих при вивченні землезнавства, тим успішніше відбувається професійна підготовка в курсі методики викладання курсу “Людина і світ”, тим якісніше підготовані майбутні учителі до педагогічної діяльності. Для удосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів необхідно до мінімуму скоротити розрив між професійною підготовкою при вивченні

дисципліни і оволодінням методикою шкільного предмету, тому що одна методика не в змозі забезпечити необхідну професійну підготовку у зв’язку з обмеженістю навчального часу. Тому необхідно включати майбутнього спеціаліста у професійну діяльність із самого початку його навчання у вищому навчальному закладі.

Як засвідчили дані проведеного дослідження, з початкового рівня на перший переходить 100% студентів. При переході з першого на другий рівень відсоток студентів дещо зменшується (від 7% до 13%). Це найчастіше пов’язано з тим, що частина студентів протягом навчання на I і II курсах, переконавшись у неправильності вибору майбутньої професії, припиняє навчання. Перехід з другого на третій рівень не відзначався суттєвим зменшенням кількості студентів. Від 1 до 3% студентів залишали навчання у зв’язку з хворобою або різними сімейними обставинами.

Висновки. Отже, процес формування професійної спрямованості майбутніх педагогів буде ефективним, якщо орієнтувати студентів на майбутню спеціальність під час вивчення всіх предметів навчального плану, починаючи з тих, які вивчаються вже на першому курсі, зокрема з курсу “Основи природознавства: землезнавство”.

1. Кондаков Н.И. *Логический словарь: Справочник* / Н.И. Кондаков. – М.: Наука, 1975. – 720 с.

2. Леонтьев А.Н. *Деятельность. Сознание. Личность: избранные психологические произведения в 2-х т.* / А.Н. Леонтьев. – М.: Педагогика, 1983. – Т. 2. – 231 с.

3. Слостенин В.А. *Пути формирования личности учителя* / В.А. Слостенин. – М.: Просвещение, 1978. – 169 с.

4. Слостенин В.А. *Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений* / В.А. Слостенин, М.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов. – М.: Издательский центр “Академия”, 2002. – 576 с.

5. *Філософський словник* / [за ред. В.І. Шинкарука]. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2015

“Журналістика – це остаточно усвідомлена відповідальність за кожне написане й сказане слово”.

Володимир Черняк,
український економіст і політик

